

כתב ידי, וזה כתב ידו של חבירי. וזה אומר: זה כתב ידי, וזה כתב ידו של חבירי. הרי אלו נאמנין. כיון שיש שני עדים על כל כתב וכתב.

אבל אם זה אומר: זה כתב ידי. וזה אומר: זה כתב ידי. — צריכין לצרף עמהם עוד עד אחר, כדי שיהיו שני עדים על כל כתב. דברי רבי.

וחכמים אומרים: אינם צריכין לצרף עמהן אחר, אלא נאמן אדם לומר זה כתב ידי. (66):

גמרא

מבאר את הגמרא את טעמי המחלוקת: כשתימצי לומר, [היינו כשתדקדק בדברים תראה] שלדברי רבי — צריך צירוף עד אחר משום שסבר על כתב ידן הם מעידי, כא-א ואם כן צריך שני עדים על כל חתימה (67).

הלכך, טומאה בארץ ישראל לא מחזקינן ואין מטמאים את התלים שיתרים על חמשים אמה מספק (65).

על כל פנים מוכיחה הגמרא לנידון דידן: אמר רב חסדא: שמע מינה מרבי מאיר, שאמר שישנה היינו עד שישים שנה, אבל יותר מכך חוששים שמא נקבר שם אדם ונשתכח הדבר. ומוכח שהאי סהדותא, עד שיתין שנין מידבר, טפי משישים שנה לא מידבר. ואין סומכים על עדותו של אדם אם עברו מזמן עדותו יותר משישים שנה.

ודחינן: ולא היא! התם הוא דאין אדם זוכר יותר משישים שנה משום שלא רמיא עליה, אבל הכא, לגבי עדות, כיון דרמי עליה להעיד — אפילו טובא נמי נאמן בעדותו.

מתניתין

העדים שבאו לקיים את השטר, זה אומר: זה

אך אם זוכר את העדות, כתב רב האי גאון, שאפילו לרבי אינו צריך לצרף עמו עד אחר, מכיון שעל המנה שבשטר הוא מעיד, ונאמן. אבל הירושלמי כתב, שלדעת רבנן צריך שיזכור העד את עדותו מעצמו, אבל אם אינו זוכרה, מודו רבנן שאינו נאמן אלא בצירוף עם עד אחר.

ויעויין ברמב"ם (פרק ח' מהלכות עדות הלכה א'), ובכסף משנה שם, ביאר שדעת הרמב"ם כדעת הירושלמי.

אך הש"ך (סימן מ"ו סעיף קטן לב) דקדק מדעת הרמב"ם, שאם אינו זוכר את העדות כלל לא יועיל אפילו צירוף עם עד אחר, ואינו נאמן בשום אופן לקיים את כתב ידו.

67. כתבו התוספות — שלדעת רבי אפילו אם

65. ובפשטות לדעת רבי חנינא, אין צריך להעמיד בעיר הסמוכה לבית הקברות, ואפילו בעיר שאינה סמוכה לבית הקברות חוששים שמא קברו שם הנשים את נפליהם, ואדרבה יותר מסתבר שקברו נפלים בעיר שאינה סמוכה מבעיר הסמוכה.

והקשה הפני יהושע לפי זה לדעת הרמב"ם שפסק שרק בעיר הסמוכה לבית הקברות יש לטמא סביבותיה, ולא בשאר מקומות. וקשה לפי מסקנת הגמרא שלא נראה כן כנ"ל, אלא בכל מקום יש לטמא משום חשש נפלים? והניח בקושיא.

66. ודקדק השיטה מקובצת, שנאמן אדם לומר "זה כתב ידי", אפילו אם אינו זוכר את העדות, ואינו צריך לצרף עמו עד אחר.

אדם לומר "זה כתב ידי", אף בלא צירוף עם עד אחר עמו, ואחר כך כשמצטרף עם העד השני כדי להעיד על חתימת יד חברו, הרי יוצא עוד רבע מהממון על פיו, נמצא ששלשת רבעי הממון יוצאים על פי עד אחד!

ודבר זה אינו אפשרי, משום דכתיב — "על פי שנים עדים יקום דבר", ודרשינן שיקום הדבר על ידי שניהם בשוה, מחציתו על פי כל אחד מהם.

ולכן אם מספקא לן אי על מנה שבשטר הוא מעיד אזלינן **הבא לחומר** — היכא שמת אחד מהעדים, שצריך שנים אחרים מן השוק כדי להעיד עליו, שמא על מנה שבשטר הם מעידים.

והבא לחומר — היכא שלא מת אחד מן העדים, שצריך כל אחד להעיד עליו ועל חברו, שמא על כתב ידם הם מעידים. (68)

והא קא משמע לן בגמרא לעיל — **דרבי מיפשט פשיטא** ליה שעל כתב ידם הם מעידים **בין לקולא** היכא שמת אחד מן העדים, שיכול להצטרף עם עד אחר ולהעיד על חתימת יד חברו.

ולדברי **הכמים** אין צריך שני עדים על כל חתימה וחתימה, משום שעל מנה שבשטר הם מעידים, כלומר שמעידים שהיתה הלואה, ולכך מצטרפים שניהם לומר "ראינו את המלוה וחתמנו עליו".

ומקשינן: **פשיטא** שבכך נחלקו! ומה השמיעתנו הגמרא בדבריה?

ומשינינן: מהו **דתימא**, **לרבי**, טעמו לאו משום שסבר בודאי שעל כתב ידם הם מעידים, אלא **ספוקי מספקא ליה** — אי על כתב ידם הם מעידים, או על מנה שבשטר הם מעידים, ומספק הצריך שני עדים על כל חתימה וחתימה.

ונפקא מינה בין ספק לודאי: **היכא דמית אחד מינייהו** — מן העדים — שאם טעמו של רבי הוא מן הספק, **לבעי שני עדים** אחרים מן השוק כדי להעיד עליו, ואין יכול העד השני להצטרף עם עד אחר ולהעיד על חתימת ידו של חברו, **דאם בן מצטרף עם אחר**, שמא על מנה שבשטר הם מעידים, ואז **קנפיק נבי ריבעא דמונא אפומא דחד סהדא**, כלומר — כיון שעל מנה שבשטר הוא מעיד, הרי חצי הממון יוצא על פיו בלא צירוף עם העד השני, [כיון שלמאן דאמר "על מנה שבשטר הם מעידים", הרי נאמן

ומבוארת דעת התוספות כדעת הירושלמי הנזכר בהערה הקודמת. אך לדעת השיטה מקובצת — אם העד זוכר את העדות ומעיד עליה בפירוש, אף רבי מודה שעל המנה שבשטר הוא מעיד.

68. ואפשר לומר נפקא מינה נוספת, כגון שבא שטר לפנינו, והוציא הלווה שובר שפרעו. ובאו

יאמרו העדים בפירוש שבאו להעיד על המנה שבשטר, לא תועיל עדותם כדי לקיים את השטר, ותחשב המלוה כמלוה על פה. כיון שהשטר אינו מתקיים אלא כשמעידים על כתב ידם.

וכן לרבנן, אף אם יאמרו בפירוש שמעידים על כתב ידם, כגון בגוונא שרבנן לחומר כמובא לקמן, לא יועיל, ולעולם על מנה שבשטר הם מעידים.

בבי דינא, [ויניחנה בבית הדין], ומחזקי ליה **בי דינא** (וחזו ליה), [ויקיימו בית דין את חתימתו שבשטר מכח דמיונה לחתימה זון], ואז לא צריך איהו לאסחודי אחתימת ידיה, כיון שכבר התקיימה, ואזיל איהו, והאי — אותו עד אחר מן השוק — ומסחדי **אאידיך** (69) — על העד שמת — כיון שכעת אף לרבנן לא יוצא שלשת רבעי הממון על פי עד אחד, כיון שהעד השני לא העיד מעולם על מנה שבשטר, וחתימתו התקיימה על ידי ה"חספא" שחתם עליה, ולכן יכול להעיד על חתימת יד חברו בצירוף עם העד השני מן השוק.

יחתום העד השני **דוקא אחספא**, [על חרס] אבל אמגלתא לא (70).

מאי טעמא? דלמא משכח לה — למגילה שחתם עליה — איניש דלא מעלי, וכתב עילויה מאי דבעי [ויכתוב בשמו מה שירצה], ויהיה גאמן, משום דתנן: הוציא עליו שטר בכתב ידו שהוא חייב לו, גובה מנכסים בני חורין, אע"פ שאין בשטר

ובין לחומרא היכא שלא מת, שצריך כל אחד מהעדים להעיד על כתב ידו וכתב ידו של חברו.

וראיה שסבר רבי כך: דאמר רב יהודה אמר רב: שנים החתומין על השטר, ומת אחד מהן, צריכין שנים מן השוק להעיד עליו, כמבואר לעיל, כיון שעל מנה שבשטר הם מעידים כרבנן, הרי אם יצטרף העד השני עם אחד מן השוק להעיד על חתימת העד שמת, הרי יוצא שלשת רבעי הממון על פיו. ובזו רבי לקולא, כדאמרן, שסבר שעל כתב ידם הם מעידים אף לקולא, ורבנן לחומרא.

ומקשינן: לרבנן שסברו שעל מנה שבשטר הם מעידים, אם מת אחד מן העדים, דאמרו רבנן שצריך שניים אחרים מן השוק להעיד עליו, ואי ליכא תרי מן השוק, אלא אחד מן השוק והעד השני, מאי? האם אינו יכול לקיים את השטר בשום אופן?

אמר אביי, יכול העד שנשאר בחיים לכתוב את חתימת ידיה אחספא [על חרס] ושדי ליה

עדים לקיים את השובר, ואמר כל אחד מהם — זה כתב ידי. ולא העיד על חברו.

ואם נאמר שרבי ספוקי מספקא ליה, האם על מנה שבשטר הם מעידים, או על כתב ידם הם מעידים, הרי אין מוציאין מן הלווה מספק, שמא על מנה שבשטר הם מעידים, והרי שוברו כשר.

אך אם סבר רבי בודאי שעל כתב ידם הם מעידים, אם כן לא נתקיים השובר, ומוציאים את הממון מן הלווה. מהגאון רבי עקיבא אייגר.

69. אבל הירושלמי חולק על הגמרא דידן, וסובר שאפילו אם יחתום העד השני על חספא, לא יועיל, כיון שבסופו של דבר הרי "נפיק

תלתא רבעי אפומא דחד".
וטעמו, כמו שכתבנו בשם התוספות לעיל, שלרבנן היכן שהעד זוכר את העדות הרי על כרחו הוא מעיד על מנה שבשטר, ואפילו אם יאמר בפירוש שעל כתב ידו הוא מעיד לא יהני. ולכן אף כאן סבר הירושלמי, שעל המנה שבשטר הוא מעיד, ואם כן עדיין נפיק תלתא רבעי אפומא דעד אחד.

70. והוא הדין, שיכול לחתום אף על מגילתא, אם יחתום בראש המגילה, שאז אי אפשר לכתוב מעל חתימתו כלום, ואין לחוש לזיוף. תוספות.

[ויש אומרים] רב חייא בר יהודה הוא שאמר לרב יהודה: זמי אמר שמואל הכי, שההלכה כרבנן?!

והא, מעשה שהיה בהוא שטרא, דנפיק מבי דינא דמר שמואל, והיו חתומים עליו כעדים — רב ענן בר חייא, ורב חנן בר רבה, ובאו לקיים את חתימות ידיהם בבית דינו של שמואל, והיה כתיב ביה בשטר הקיום שהוציאו בית הדין — "מדאתא רב ענן בר חייא ואסחיד אחתימות ידיה, ואדחד דעמיה, ומנו, רב חנן בר רבה, ומדאתא רב חנן בר רבה ואסחיד אחתימות ידיה, ואדחד דעמיה, ומנו, רב ענן בר חייא, אשרנוהי וקימנוהי בדהזי". [כיון שבא רב ענן בר חייא והעיד על חתימת ידו, והיה עמו עד נוסף והוא רב חנן בר רבה, ומכיון שבא רב חנן בר רבה והעיד על חתימת ידו והיה עמו עד נוסף והוא רב ענן בר חייא, לכן אישרנו וקיימנו את השטר כראוי].

ומבואר — שסבר שמואל כרבי, שצריך כל אחד מן העדים להעיד גם על חתימת יד חברו, ומדוע אמר לעיל שההלכה כרבנן? אמר לו רב יהודה: לעולם סבר שמואל

עדים⁷¹). ואף כאן שיוציא עליו את חתימת ידו יוכל לזייף מה שירצה ולחייבו.

אמר רבי יהודה, אמר שמואל: הלכה כדברי חכמים, שעל מנה שבשטר הם מעידים, ואין צריך העד השני להעיד על חתימת ידו כדי לקיימה.

ומקשינן: פשיטא! הרי יחיד ורבים, הלכה כרבים! ומה השמיענו שמואל בדבריו?

ומשנינן: מהו דתימא הכא הלכה כרבי, משום שקיימא לן "הלכה כרבי מחבירו", וסלקא דעתין שאפילו מחבירו הלכה כמותו, קא משמע לן שמואל שההלכה כרבנן, ורק מחבירו שהוא יחיד הלכה כרבי, אבל מחבירו שהם רבים הלכה כמותם.:

(סימן נח נד חד)⁷² :

מביאה הגמרא נידון נוסף שהתעורר בעקבות דברי שמואל שההלכה כרבנן:

אמר ליה רב חננא בר חייא לרב יהודה, ואמרי לה [ויש אומרים] רב הונא בר יהודה הוא שאמר לרב יהודה, ואמרי לה

71. ופסק הרי"ף, שאף על פי שנאמן לגבות בכתב ידו מבני חורין, ואינו נאמן לטעון "מזוייף", מכל מקום אם טען הנתבע "פרוע", נאמן. משום שלא שייך לומר כאן "שטרך בידי מאי בעי", כיון שאין הדרך להקפיד בכתב ידו לדורשו בחזרה מן המלוה.

72. סימן לשמות החכמים שהקשו בהמשך ובהקשה עליו הריטב"א, אם כן מדוע בגמרא דידן חיישינן לזיוף, והלא אם זייף יכול הנתבע לטעון "פרוע", ויהא נאמן?

והקשה עליו הריטב"א, אם כן מדוע בגמרא דידן חיישינן לזיוף, והלא אם זייף יכול הנתבע לטעון "פרוע", ויהא נאמן?

ותירץ הריטב"א — שחוששים שמא זייף

אמר רבא: מאי מעליותא? הרי אין הדין כן, משום דמאי דקא מסהיד סהדא, לא קא מסהיד דיינא, ומאי דקא מסהיד דיינא, לא קא מסהיד סהדא. כיון שהעד מעיד על המנה שבשטר כרבנן, והדיין מעיד "בפני התקיים השטר" (75).

אלא, כי אתא רמי בר יחזקאל אמר: לא תציתנהו להני כללי דכילל יהודה אחי משמיה דשמואל. [אל תציתו לכללים שאמר יהודה אחי בשם שמואל, ובאמת עד ודיין אינם מצטרפים!].

ומעשה שהיה שאיקלע רבנאי אחוה דרב כא-ב-1
חייא בר אבא למזבן שומשמי, [לקנות שומשום], ואמר, הכי אמר שמואל: "עד ודיין מצטרפין".

אמר אממור: כמה מעליא הא שמעתא! אמר ליה רב אשי לאמימר: וכי משום דקלסא אברה דאמך — הוא רמי בר חמא — את

כרבנן, אלא שההוא שטרא שבא לפניו וקיימו כדעת רבי — שטרא דיתמי הוה. וחשש שמואל שמא יבא השטר לפני בית דין טועין, וסבר שמואל, דלמא איכא דפבירא ליה בעלמא הלכה כרבי מחבירו, ולא מחביריו, ובהא הלכה כרבי אפילו מחביריו (73). ולכן סבר שמואל — אעביד רווחא כי חיכי דלא מפסדי יתמי. [אקיים את השטר אף לדעת רבי, כדי שלא יגרם הפסד ליתומים בכל מקרה].

עוד מביאה הגמרא מדיני קיום שטרות: אמר רב יהודה, אמר שמואל: שטר שקויים בבית דין, וטוען הלוה שכולו מזוייף, וגם הקיום מזוייף הוא, ויש בפנינו עד אחד מעידי השטר, ודיין אחד מהדיינים שקיימו את השטר, מצטרפין שניהם לקיים את השטר בשנית (74).

אמר רמי בר חמא: כמה מעליא הא שמעתא!

מזוייף?

ותירץ — שלפעמים אין כתב יד העדים ניכר כל כך, וקשה לקיימו, ולכן מקיימו על ידי העדים עצמם בבית דין, ואחר כך אינו צריך אלא לקיים את קיום הבי"ד.

אי נמי — עדיף שטר מקויים, משום שאם יאבד השטר יחזירוהו למלוה, משא"כ שטר שאינו מקויים, אין מחזירים אותו למלוה כיון שחוששים שמא כתב הלווה את השטר כדי ללוות ובסוף לא לווה. אבל בשטר מקויים לא חיישינן להכי כיון שאין דרך הלוה לקיים את שטרו אם עדיין לא לווה.

75. כך פירש רש"י, ומבואר לדעתו, שאם עד אחד מעיד על מנה שבשטר, ושניים אחרים מעידים על כתב ידו של העד השני, אינם

הגמרא "ומי אמר שמואל הכי?!", והם: אמרי לה חנניא בר חייא, ואמרי לה רב הונא בר יהודה, ואמרי לה רב חייא בר יהודה. ספר הסימנים השלם.

73. כיון שמסתבר טעמו יותר משל חביריו, משום שאם מעידים על המנה שבשטר ולא על כתב ידם, הרי לא התקיים השטר עצמו, והיאך יגבה עם השטר ממשועבדים? הרי לא הוי אלא כמלוה על פה. ולכן יבואו לטעות ולפסוק הכא את ההלכה כרבי. שיטה מקובצת.

74. ומבואר שאפשר לטעון מזוייף גם נגד שטר מקויים.

והקשה הריטב"א — אם כן מה הועיל קיום השטר? הרי לעולם יטען הלוה שגם הקיום